

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonaë, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

§. 4. Dies in quatuor præcipuas partes divisa ab Antiquis. Item nox: Quid stationes, quid Vigiliae sint. Quota hora quodlibet officium celebrandum. Quot sint partes officii.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

hyeme, & novo illucescente vere, quando mul-
ti admodum hominibus circa sua opera labores
exoriuntur: ut potè profectioes, & peregrinationes,
naviumque è portu deductiones, quando
& mare stratum, & hyberni frigoris rigore li-
berum est, terraque segetibus superbiens agri-
colam ad culturam vocat, & plantæ hortulanum
ad putationem, purgationem, rigationem, &
farritionem invitant: tunc, inquam, dies ope-
rationis tempus hominibus augens à nocte ho-
ras mutuò sumit; & paulatim quidem eas re-
cipit, ne nimio augmento iis noceat, qui ejus
opera ad res suas conficiendas utuntur. Ubi ve-
rò ad medium ætatis perventum est, definit
quidem mutuò sumere, mox verò debiti solu-
tionem aggreditur, adeò ut hanc nec vel in uni-
ci diei moram procrastinando rejicat. Paulatim
autem, & sensim, quemadmodù ante acceperat,
ita quod acceptù est, reddit. Deinde ubi autum-
ni tempore nocti æqualis factus est, se hac mi-
norem fieri non pudet longam quietis opportu-
nitatem conficiens. Cum enim frigoris, pluvia-
rum item, luti, & cœni molestia domi deside-
re cogimur, nox ipso die multò nobis jucundior
est. Et sic quidem omnis vitæ nostræ cursus his
spatiis absolvitur, nec minorem quam dies, nox
hominibus utilitatem confert. Nam si lux quæ-
dam perpetua nullo alio intercedente medio
permanisset, certè nec annorum orbis, nec
mensium numerum discere, vel edocere potuif-
semus: sed unica illa dies continua totius præ-
sentis sæculi mensura fuisset, qualem nimirum
futuri illius sæculi conditionem fore credimus.
Illum quippè diem sine vespero fore, & omni
alia successione cariturum esse, edocti sumus.
Hæc, & alia plura elegantissimus Theodoretus.

§. IV.

*Dies in quatuor precipuas partes divisa ab
Antiquis. Item nox. Quid stationes, quid
vigilia sint. Quota hora quodlibet Offici-
um celebrandum. Quot sint partes Officii.*

Rursum Antiqui diem, & noctem in
quatuor partes æquales inter se dividere
solebant, quarum singulæ ab ultima hora in-
clusa nomen acciperent. Prima enim pars ho-
ram primam, secundam & tertiam continens,
Tertia dicebatur: Secunda horarum etiam tri-
um quartæ, quintæ, & sextæ, Sexta: Ter-
tia septimæ, octavæ, & nonæ, Nona: Quar-

ta à decima usque ad duodecimam ultima,
& duodecima appellabatur. Cornelius Janse-
nius ^b, Victor Geselinus ^c, & alii aliter expli-
cant hanc diei partitionem in quatuor sectiones,
sed errant toto calo, ut ostendit eruditissimus
Francolinus ^d, quem consulat curiosus lector:
nolo enim actum agere. Porro istæ horæ insig-
niores præ cæteris erant in rebus humanis, nam
teste Tertulliano ^e, diem distribuere, negotia
distinguerè, & publicè resonare solebant; Sem-
per, & ubique, ait ille, & omni tempore o-
randum, tamen tres istas horas Tertiam, Sex-
tam, & Nonam, ut insigniores in rebus huma-
nis quæ diem distribuunt, quæ negotia distin-
guunt, quæ publicè resonant, solemniores fe-
cerunt in orationibus divinis. Quare & frequen-
tior earum mentio in sacris, & profanis Au-
ctoribus habetur: & his duntaxat utebantur
Antiqui in designando tempore non solum
orationis, celebrationis Missæ, solvendi je-
junii, sed & aliarum rerum. Illud autem
hoc loco notandum est, quod jam dicta
trium horarum intervalla communiter olim
pro una hora accipiebantur. Sic quæ de ho-
ra tertia à priscis Scriptoribus notantur, non
præcisè de hac hora, sed de prima etiam,
& secunda intelligi debent, ita ut sub ter-
tiæ nomine totum tempus ab ortu solis ad
ipsam tertiam comprehendatur. Censorinus
^f de die natali, Veteres, inquit, diem qua-
drupartito, sed & noctem similiter divide-
bant. A Græcis quoque usurpatam hanc di-
stinctionem constat ex Pausania in Messe-
nicis, Suida verbo $\phi\epsilon\gamma\iota\alpha$ & Onofandro ^g in
strategico. Etiam Levitas apud Hebræos ser-
vasse noctis vigiliæ, quas Græci $\theta\upsilon\lambda\alpha\gamma\gamma\iota$ vo-
cant, & ternarum horarum observationem
habuisse, Divus Augustinus ^h asseverat. Le-
gendus Baronius ⁱ, qui tomo primo Anna-
lium hanc doctrinam luculenter confirmat.
Favent & plurimæ sacrorum Canonum san-
ctiones ^k. Marcus Varro ^l, quem refert,
& probat Carolus Sigonius ^m, Cosconius, in-
quit, scribit in actionibus Prætores Ac-
censo

^b Cornel. Iansenius in Conc. Evang. c. 143. ^c Victor
Geselin. in notis ad hym. 1. Prudentii Cath. ^d Francolin.
de temp. hor. Canonic. cap. 21 ^e Tertull. de jej. jun. cap. 10.
^f Censorin. c. 10. ^g Onofand strateg. c. 10. ^h Aug.
l. 4. qu. 4. sup. Num. i Baron. an. 34. nu. 162. ⁱ seq.
^k c. nocte. c. solent. c. de hoc, de consecr. dist. 1. item c. fin.
dist. 44. ^l c. 1. dist. 75. ^m Varro, l. 5. de lingua Latina,
m Sig. l. 1. de jud. c. 9.

censo jubere solitū, horam esse tertiam, Accensum in clamare horam esse Tertiam, Meridiem, & Nonam. Erant autem Accensi administri magistratuū ab acciendo, id est vocando, dicti. Duodecim tabulis, ait Plinius ⁿ ortus tantum, & occasus nominantur: post aliquot annos adjectus est & meridiem, Accenso Consulū id pronunciant. Id verò quo ritu fieret Barnabas Briffonius ^o in doctissimo opere de formulis ostendit. Docet Chrysofomus ^p quod Monachi in quatuor partes diem dispertiti, dum singulæ partes implentur, Psalmodiis, & Hymnis Deum venerantur. S. Benedictus ^q in Regula iis, qui levioris culpæ rei sunt, poenam excommunicationis imponens, non illius quæ censura Ecclesiastica est; sed alterius Monasticae, & regularis, qua Monachus solius mensæ participatione privatur: Refectionem, inquit, solus accipiat mensurā, vel hora, qua præviderit Abbas ei competere: ut si verbi gratia, fratres reficiunt sexta hora, ille nona; si fratres nona, ille vespertina. En quomodo refectionem fratris, qui peccavit à sexta ad nonam rejicit, nulla facta mentione septimæ, vel octavæ horæ intermediae. Talis enim erat apud veteres consuetudo, ut iis solummodo solemnioribus horis ut plurimum uterentur. Horam quoque tertiam, & sextam nulla intermedia invenies apud Senecam ^r. Consentit huic divisioni Prudentius ^s his versibus:

*Nona submissum rotat hora Solem
Partibus vix dum tribus evolutis,
Quarta de vexo superest in axe
Portio luchi.*

Princeps Apostolorum ^t post acceptum Spiritum sanctum suspicionem ebrietatis diluit, quod esset hora diei tertia, cum minimè probabile videretur, viros Religiosos tribus primis horis diei ebrios fuisse. Ex hac horarum observatione sunt item qui conciliant Evangelistas circa horam crucifixionis Christi, cum Marcus hora tertia crucifixum dicat, Joannes sexta: de qua controversia legere oportet subtiliter disputantem Marcellum Francolinum ^u post Doctores scholasticos, & Interpretes Evangeliorum ^x.

ⁿ Plin. lib. 7. cap. ult. ^o Briffon. de form. lib. 5. ^p Chrysof. ho. 59. ad pop. Antioch. ^q Bened. Reg. cap. 24. ^r Senec. ep. 122. ^s Prudent. Kathim. hym. post jejun. ^t Ath. 2. 16. ^u Francolin. cap. 22. 23. ^x Theologi in 3. p. q. 46. art. 9.

2. Porrò hæc divisio diei, & noctis in quatuor partes, quæ singulæ ternas continent horas, apud milites, teste Vegetio ^y, diu quidem stationum, noctu autem vigiliarum nomine censebatur. Quod etiam Græci observabant, ut ex *Ænæa* ^z vetustissimo Scriptore in Commentario tactico de toleranda obsidione colligitur, in his capitibus, quorum titulus est, *τῆς ἡμέρας ὀργάνου* de diurnis speculatoribus, & *τῶν ἡμερῶν ὀργάνου* de constitutione vigiliarum. Docet Lipsius ^a diligentissimus antiquitatis rimator Romanum morem fuisse totas cohortes, & turmas ponere in stationibus; non unum, aut alterum militem, ut quo s hodie à sentiendo sentinellas vocamus. At Modestus ^b de singulis centurijs quaternos equites, & quaternos pedites excubitu fecisse scribit. Plura de hac re Antonius Valtrinus ^c libro quarto de re militari, & Wolfgangus Lazius ^d libro item quarto commentariorum Reip. Romanæ. Nocturnos autem vigiles dictos Tesserarios adverte, quod tesseram, vel signum à Tribunis, sive Præfectis legionum acciperent, & per militum contubernia nunciarent, ut Polybius ^e docet. Ipsæ excubiæ, dante buccina signum, singulis tribus horis mutabantur. Augustinus ^f Vigiliæ spatium, ait, non habet amplius quam tres horas. Eradius ^g Presbyter apud eundem Augustinum ^h; Vigilia una tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigiliis habet, ternis horis per singulas vigiliis distributis. Lucanus:

Tertia jam vigiles commoverat hora secundos.

Hunc autem versum Ludovicus de la Cerda ^k ad librum nonum *Æneidos* Virgilianæ sic interpretatur, ut existimet ex eo colligi primos vigiles durasse primam, & secundam vigiliam; secundos tertiam, & quartam. Audis enim, ait, in Lucano secundos vigiles surrexisse ad tertiam vigiliam. Miror viri docti oscitantiam in re clarissima: Tertia etenim hora, non tertia vigilia surrexisse vigiles secundos scribit Lucanus, ut patet. Sed pergo. Silius Italicus ^l:

Siff 2 Me-

^y Veget. de re militari l. 3. c. 8. ^z *Æneas* de re tact. c. 6. ^a 22: ^a Lipsius l. 5. de militia Romana dialog. 8. ^b Modestus l. de vocabulis rei milit. ^c Valtrin. l. 4. c. 6. ^d Lazius l. 4. c. 3. ^e Polybius lib. 6. ^f Aug. in Ps. 39. ^g Eradius creditus. ^h Aug. serm. 14. de verbis Domini. ⁱ Lucan. lib. 5. ^k Cerda in Virgil. lib. 9. *Æn.* v. 164. ^l Silius lib. 7.

*Mediam sonitu cum buccina noctem
Divideret, jamque excubias sortitus iniquas
Tertius abrupta vigil iret ad arma quiete.*

Propertius *m*;

*Et jam quarta canit venturam buccina lucem
Ipsaque in Oceanum sidera lapsa cadunt.*

Seneca *n* in Thieste;

*Nondum in noctem vergente die
Tertia misit buccina signum.*

Frontinus *o*, Sulla, inquit, bello sociali nocte profectus relicto buccinatores, qui vigilias ad hanc remanentium divideret, & quarta vigilia commissa eum sequeretur, incolumes suos perduxit. Stationum quoque, & vigiliarum vocabula invenio in sacris libris *p* Arnobius *q* junior, Custodia una, ait, quarta pars noctis est: ergo prima custodia à vespere incipit, secunda ad medium noctis ascendit, tertia pullorum cantus transit, quarta vigilia matutina in ortu lucis adimpletur. Eadem ratione Euthymius Zigabenus *r* Auctor Græcus, & Paschasius Ratbertus *s* noctis vigilias distinguunt. Moschus *t* item Poeta Venerem somnum immisisse Europæ fingit, cum tertia pars noctis stat, & aurora propè est. Sic inter se partiri solebant milites diu, nocturne vigilandi laborem, ut singulis trihoris mutarentur excubiæ. Prima diei statio hora tertia terminabatur, secunda, hora sexta; tertia, hora nona; quarta hora duodecima. Hac incipiebat prima vigilia noctis, & hora tertia finem habebat. Lucianus Presbyter in historia Inventionis S. Stephani, Hora, inquit, tertia, quæ est prima custodia vigiliarum. Secunda durabat usque ad mediam noctem, de qua Livius *u*; Signo secundæ vigiliæ convenistis, quod tempus mortales somno altissimo premit. Tertia usque ad horam nonam protrahabatur, de cujus initio sic canit Seneca *x*:

*Partes serè nox alma transferat duas,
Clarumque septem vertent stellas jugum.*

Quarta, quæ dicebatur matutina, usque ad

m Propert. lib. 4. eleg. cui tit. est, *Tabule Tarpeie.*
n Seneca Thiest. vers. 799. *o* Frontin. lib. 1. cap. 5.
p 1. Reg. 10. 13. & 14. Esdr. 13. Isai. 22. Exod. 14.
q Judic. 7. 1. Reg. 11. Matth. 14. Luc. 2. *r* Arnob. in
s Ps. 129. *t* Euthy. in Ps. 129. *u* Pasch. l. 7. in Matth.
cap. 14. *v* Mosch. Idyl. 2. *w* Livius lib. 7. dec. 1
x Sen. Troad. v. 437.

ortum solis durabat: & de hac sic cecinit Statius *y*:

*Quarta soporiferæ superabant tempora noctis;
Cum vacuæ nubes, & honor non omnibus agris.
Assistatque jugit curru majore bovis.*

Solus Euripides *z* præter aliorum morem noctem in quinque vigilias partiri videtur: nam in Rheseo quintæ vigilie meminit circa auroram viderint doctiores. Magister *a* Historiæ scholasticæ, nescio quo fundamento, scribit primam vigiliam conticinium dici, in qua omnes simul vigilant: Secundam intempestum, in qua adolescenter: Tertiam gallicinium, in qua viri: Quartam antelucanum, in qua senes. Has Dominus noster aliis nominibus insignit, dum nos exhortans ad vigilandum dixit *b*.
Vigilate, nescitis enim quando Dominus veniat: sero, an media nocte, an galli cantu, an mane.

3. Olim Christiani diebus jejuniorum tota nocte in Ecclesia vigilabant, & die sequenti usque ad Nonam, & in Quadragesima usque ad Vesperas in eadem Ecclesia sine cibo, & potu perseverabant orantes, & psallentes. Hinc vigiliæ, & stationum nomen apud Ecclesiasticos emanavit, ut docent Isidorus *c*, Rabanus Maurus *d*, & antiquissimus Tertullianus *e*, apud quem solvere stationem idè est, ac jejuniu solvere, qua loquendi formula utitur etiã Cassianus *f*. Sanctus autem Gregorius certas Urbis Ecclesias stationibus assignavit, & diebus quoque; solemni oribus stationes fieri usque ad Sextam jussit; atque ad has Ecclesias istis etiam temporibus statis diebus fidelium concursus fieri solet: quamvis nocturne vigilantium excubiæ, & diurnæ stationes refrigerente charitate sublatae nunc sint, solâ jejuniis abstinentiâ permanente. Gabriel Albaspinæus *g* Episcopus Aurelianensis in suis observationibus de veteribus Ecclesiæ ritibus, adversus Pamelium conatur ostendere, stationes à jejuniis differre: cum tamen vix aliud probet, quam multa olim à Christianis in stationibus facta esse præter jejunia; cujusmodi sunt ad Ecclesiam convenire, & in ea commorari usque ad horam statutam, precibus incumbere, contemplationi vacare, operibus penitentiae corpus affligere, ac denique sumere Eucharistiam.

y Statius l. 11. Theb. *z* Euripid. in Rheseo. v. 543. & 563. *a* Magist. cap. 75. Hist. Evang. *b* Marc. 13. 35. *c* Isid. lib. 6. origin. *d* Raban. l. 2. de instit. Cleric. 18. *e* Tertull. lib. de jejuniis cap. 10. de orat. ult. ad uxorem, & alibi. *f* Cassian. coll. 21. cap. 29. *g* Albaspin. lib. 1. observat. 10.

stiam. Clarius de hac re Dionysius Petavius in notis ad Epiphanium, ubi de veteribus Ecclesiasticis, ad expositionem fidei pag. 356. Nam quaedam stationes cum jejuniis conjunctæ erant, quando videlicet fas erat fidelibus soluta statione, quæ durabat usque ad Nonam, cibum sumere: quando verò jejunium prorogabatur usque ad Vesperam, sicut in Quadragesima, tunc aliud erat jejunium, aliud statio; quia videlicet statio hora nona, jejunium ad Vesperam solvebatur. Et priora quidem Tertullianus semi jejunia vocat, lib. de jejniis cap. 13. ac si plenum jejunium usque ad solis occasum producendum foret. De vigiliis verò, quod attinet ad historicam veritatem, legendus Baronius ^b in Annalibus Ecclesiasticis, & in notis ad Romanum Martyrologium. Hæc è veterum monumentis deprompta necessario prænotanda fuerunt, ut sciret lector quid dies, quid nox sit, quæ horæ æquales, & inæquales; quid Prima hora Canonica, quid Tertia, quid Sexta, quid Nona; quale Matutinum tempus, quale Vespertinum, quid Vigiliæ nocturnæ, quid diurnæ stationes. Ut igitur paucis verbis colligamus, quænam sit hora legitima cujusque officii celebrandi, dicimus regulariter; Primam prima diei hora, Tertiam tertia, Sextam sexta, Nonam nona, Vesperas undecima; Completorium duodecima persolvi debere: Verumtamen adhuc amplius dilatari posse hæc tempora existimamus, ita ut Primæ prima dumtaxat diei hora, Tertiæ secunda, & tertia; Sextæ quarta, quinta, & sexta; Nonæ septima, octava, & nona; Vesperis decima, & undecima; Completorio sola duodecima assignentur. Hujus extensionis exemplum patet in Regula S. Benedicti ^k; Nam S. Pater æstivo tempore Nonam agi temperius præcipit mediante octava hora; hyberno autem diei Tertiam jubet hora secunda. Laudum verò celebrandarum legitima hora est initium crepusculi matutini: & nocturnæ synaxis, vel media nox, vel hora secunda post mediam noctem, sive hora una ante lucem, ut clarius ex dicendis infra constabit.

4. Cæterum in fine hujus capituli obiter examinandum occurrit, quot sint partes divini Officii. Potest autem multiplex responsio dari pro varia quæstione acceptione. Et primò qui-

^b Baron. 10. 51. Ann. a. 51. nu. 68. & seqq. 10. 2. an. 590. n. 36. 37. ⁱ & in Rom. Martyrol die 5. Ianuarii. ^k Bened. reg. cap. 48.

dem dividitur Officium in duas partes, majores, & minores. Majores sunt Nocturnum, Laudes, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ, & Completorium: Minores Psalmi, Hymni, Cantica, Versus, Antiphonæ, Lectiones, Responsorialia, Collectæ, & aliæ res ejusdem generis, ex quibus unumquodque officium coalescit. Secundo dividitur totum Officium in Nocturnum, & Diurnum. Nocturnum secundum quosdam quatuor partes comprehendit, Vesperas, Completorium, Nocturnos, & Laudes. Hæc enim quatuor Officia vel absente sole, vel circa ejus occasum antiquitus persolvi solebant. At nunc cum Prima, Tertia, Sexta, & Nona, etiam Vesperæ, & Completorium ad diurnæ servitutis pensum; Nocturni autem, & Laudes ad Nocturnam synaxim pertinent, sive unum dumtaxat Officium, sive duplex efficiant, quam controversiam initio capituli quinti solvemus. Dico tertio, diurnas preces in Matutinas, & Vespertinas distribuere. Et quidem abusus, & vulgi acceptio Primam, Tertiam, Sextam, & nonam Matutino, Vesperas, & Completorium vespertino tempore assignant. At peritiorum sensus, sacrarumque Canonum sanctiones ad pomeridianum, & vespertinum tempus etiam Nonam adjungunt. Aliæ Officiorum divisiones à varietate temporis desumuntur: quo pacto dicimus aliud esse Officium feriale, aliud festivum: aliud Quadragesimale, aliud Paschale, quorum omnium rationem, & causam Durandus in Rationali, & antiqui Patres Isidorus, Alcuinus, Rupertus, Amalarius, Rabanus, & alii in suis Tractatibus de divinis Officiis doctè, & eruditè explicarunt.

CAPUT IV.

De Nocturnis Vigiliis.

§. I.

Cur nocte orandum sit. Etiam Ethnicos nocturnas vigilias celebrasse in honorem Deorum. Exhortatio ad vigilandum. Oratio ut mysticæ fugentur tenebræ.

BEnè se res habet, ut verba usurpem Salviani ^a viri sanctissimi, jacta sunt fundamenta operis pia molitione capti, & di-

^a Salvian. initio l. 3. de gub. Dei.